

Gliwice 2026-05-08

Dr hab. inż. arch. Klaudiusz Fross, Prof. PŚ
Katedra Teorii, Projektowania i Historii Architektury
Wydział Architektury Politechniki Śląskiej

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Mgr inż. arch. Miłosz Gortyński

**„Karl Popper's Theory of the Open Society in the Evolution of Polish Architecture
in the Years 1956–2004.”**

**„Koncepcja społeczeństwa otwartego według teorii Karla Poppera jako idea obecna
w ewolucji architektury w Polsce w latach 1956 – 2024.”**
(tytułu w j. polskim przytoczony przez autora, str. 280)

Informacje wstępne:

Podstawę opracowania recenzji rozprawy doktorskiej stanowi zlecenie Rady Dyscypliny Architektura i Urbanistyka Politechniki Łódzkiej oraz 1 egzemplarz monografii w formie sformatowanej i oprawionej książki w języku angielskim.

Dysertacja mgr inż. arch. Miłosza Gortyńskiego pt. *Karl Popper's Theory of the Open Society in the Evolution of Polish Architecture in the Years 1956–2004.* wykonana została pod opieką naukową promotora dr hab. Artura Zaguła, Profesora Politechniki Łódzkiej i współpromotora / promotora pomocniczego w osobie dr hab. inż. arch. Aleksandra Serafin.

Dla potrzeb recenzji użyto tytułu w j. polskim przytoczony przez autora (str. 280) *„Koncepcja społeczeństwa otwartego według teorii Karla Poppera jako idea obecna w ewolucji architektury w Polsce w latach 1956 – 2024.”*

CHARAKTERYSTYKA FORMALNA PRACY.

STRUKTURA - PODSTAWOWE ELEMENTY STRUKTURY PRACY DOKTORSKIEJ.

Praca składa się z 5 głównych rozdziałów uwidoczniionych w spisie treści, poprzedzonych wprowadzeniem oraz zakończonych podsumowaniem. Posiada spis literatury 417 pozycji oraz streszczenia w j. polskim, ukraińskim i rosyjskim, indeks nazwisk oraz tabelę zbiorczą ocenianych 40 obiektów.

Praca przedstawiona została w formie oprawionej książki. Całość liczy 300 stron tekstu z ilustracjami. Co od razu na wstępie sprawia wrażenie bardzo obszernej pracy. Już po krótkiej analizie policzenia ilości zdań na stronie (ok. 22) z widocznymi dużymi odstępami w porównaniu np. z tekstem niniejszej recenzji, w której na stronie jej autor mieści ok. 50 zdań, zastanawia czy nie można było uzyskać ok. 150 stronicową dysertację, bardziej poręczną i bardziej „ekonomiczną”. Czy autor chciał uzyskać wrażenie ilościowe jak i wagowe, gdyż książka doktorska waży 2,5kg.

Elementem, który zastanowił recenzenta zaraz po otrzymaniu przesyłki ze zleceniem wykonania recenzji, było zdziwienie otrzymaniu pracy w j. angielskim, pisanej przez Polaka, w Polsce, o polskiej architekturze, broniącej na polskiej uczelni, gdzie recenzenci są Polakami i obrona odbędzie się w języku polskim. Jest to niezrozumiałe, jaki jest cel takiego działania? Przecież nie jest wstydem pisanie w języku ojczystym. Od razu nasuwają się słowa Mikołaja Reja „Polacy nie gęsi, swój język mają” (1562). Czy coś się zmieniło od tamtego czasu? Przecież zawsze można rozprawę doktorską, po obronie, po wysłuchaniu opinii recenzentów, uwzględnieniu uwag, wydać w dowolnym języku, w tym angielskim. Na okładce widnieje napis ROZPRAWA DOKTORSKA.

Tytuł: *„Teoria otwartego społeczeństwa Karla Poppera w kontekście ewolucji polskiej architektury w latach 1956–2004.”* Tytuł jest sformułowany, ze wskazaniem na teorię Poppera, którego kontekstem jest polska architektura. Głównym tematem pracy jest analiza architektury, a nie teoria Poppera. Tytuł staje się też dyskusyjną tezą. Wydaje się, że bardziej właściwym tytułem był by po prostu: *„Ewolucja polskiej architektury w latach 1956–2004. – Badania własne.”* To architektura i analiza jej przemian w ciągu 48 lat (1956–2004) stanowią główny temat rozprawy. Dyskusyjne może być to czy teoria Poppera ma ścisły, czy luźny związek z kształtowaniem architektury polskiej. Czy nie nadmiernie nadinterpretujemy czy „upolityczniamy” architekturę. Architekci projektują zawsze na zlecenie swoich inwestorów, w warunkach polityczno-społeczno-gospodarczych, w jakich żyją, na ogół stosują obowiązujące przepisy, najnowsze i modne rozwiązania, ówczesne dostępne technologie i materiały oraz panujące mody czy style (np. modernizm, postmodernizm). Należałoby przeprowadzić badania wśród architektów, jakimi przesłankami kierowali się podczas tworzenia architektury, dla ilu architektura była wyrazem np. buntu, protestu czy innych postaw?

OCENA MERYTYORYCZNA PRACY.

Zestawienie teorii społeczeństwa otwartego Karla Poppera¹ z historią polskiej architektury lat 1956–2004 należy uznać za ciekawy, a nawet fascynujący temat. W pracy pokazano, jak zmiany polityczne i społeczne materializowały się w przestrzeni publicznej i formach budynków.

Popper definiował społeczeństwo otwarte jako takie, które opiera się na krytycyzmie, wolności jednostki, demokracji i pluralizmie, w przeciwieństwie do dogmatycznego i totalitarnego społeczeństwa zamkniętego. W polskiej architekturze ten dualizm doskonale odzwierciedla przejście od narzuconego odgórnie socrealizmu do wolnorynkowego pluralizmu.

Praca jak wskazuje autor, ma charakter ideologiczny (analiza ideologii racjonalizmu, scjentyzmu, dedukcjonizmu, falsyfikacjonizmu), filozoficzny (zbudowanie świadomości filozoficznej), historyczny (analiza architektury obiektów okresu socrealistycznego do przystąpienia UE, 1956–2024), zawiera studia przypadków (40 reprezentatywnych obiektów, w celu analizy przemian architektury i społeczeństwa), stanowi nawiązanie do Popperowskiej metody naukowej.

Autor wykazał, że architektura jest odzwierciedleniem zmian społecznych, politycznych, ideowych i ekonomicznych. Tworzone obiekty architektoniczne na przestrzeni lat mogą albo być podkreśleniem danego czasu, stanowić reprezentatywne przykłady danego okresu (np. socrealizm, modernizm), albo być buntem i tęsknotą za innym podejściem do detalu i skali człowieka (postmodernizm). Autor w pracy opisuje, analizuje i ilustruje kilka kluczowych momentów tej ewolucji.

¹ Karl Raimund Popper (ur. 28 lipca 1902 w Wiedniu, zm. 17 września 1994 w Londynie^[1]) – austriacki filozof specjalizujący się w filozofii nauki i filozofii społeczno-politycznej. Jego system filozoficzny został przez niego samego nazwany racjonalizmem krytycznym, który on sam uważał za kontynuację filozofii Immanuela Kanta. Sformułował zasadę falsyfikowalności jako kryterium naukowości (popperyzm) oraz koncepcję społeczeństwa otwartego, będącego swoistym rozwinięciem koncepcji demokracji Johna Locke’a i Johna Stuarta Milla.

Rzeczywiście można wskazać lata 1956–1980 (jako odwilż i modernizm jako powiew wolności): Po porzuceniu doktryny socrealizmu (społeczeństwo zamknięte) architekci zyskali większą swobodę. Modernizm, z jego lekkością, przeszkleniami i otwartymi planami, był traktowany jako otwarcie na Zachód i przejaw relatywnej autonomii twórczej. Lata 1980–1989 (jako architektura buntu i trzecia droga): W okresie Solidarności i stanu wojennego budownictwo sakralne stało się przestrzenią niezależną od państwa. Kościoły projektowane w tym czasie były manifestacją wolności i schronieniem dla rodzącego się społeczeństwa obywatelskiego. Lata 1989–2004 (transformacja i pluralizm form): Po upadku komunizmu nastąpiła era pełnej wolności twórczej, ale i chaosu przestrzennego. Pojawił się postmodernizm, a architektura komercyjna (szklane wieżowce, centra handlowe) zaczęła dominować, symbolizując wejście w globalny, otwarty świat zunifikowanej architektury.

METODOLOGIA PRACY NAUKOWEJ.

Jednym z najważniejszych elementów pracy naukowej jest przyjęta metodologia. Metodologia ujęta przez autora na str. 13 obejmuje zaledwie pół strony, a konkretnie 6 ostatnich linijek.

Jak na początku rozdziału pisze autor: „Zamiast terminu „metodologia”, powszechnie stosowanego przez współczesnych badaczy, w niniejszej rozprawie przyjęto termin „metody”, aby dostosować definicję do jej właściwego znaczenia, zgodnie z podejściem Abrahama Kaplana: *Podążając za przykładem Kaplana, używamy terminu „metody” lub „metodologia”, aby skupić się na procesach badawczych wspólnych dla całego zakresu badań architektonicznych, obejmujących obszary tematyczne od technicznych po humanistyczne oraz od najbardziej stosowanych po najbardziej teoretyczne*, jak wyjaśnili to Linda Groat i David Wang.” (tłumaczenie z j. ang. recenzenta, str. 13). Doktorant przywołuje aż trzech teoretyków Kaplana, Groata i Wang, czy nie za bardzo komplikuje autor proste wyjaśnienia. Nie ma znaczenia czy używamy słowa metodologia czy metody badawcze, ma natomiast znaczenie jednoznaczne dla pracy naukowej określenie i omówienie zastosowanych metod badawczych, do czego zobowiązany jest autor.

Następnie autor wskazuje: „Metody badawcze zastosowane w niniejszej pracy opierały się na dwóch głównych zakresach, którymi były teoretyczne założenia badawcze (zweryfikowane i zaakceptowane przez promotora Artura Zagulę), obejmujące metody porównawcze, krytycznego racjonalizmu i krytycznej historii, a także metody przeglądu porównawczego i systemowego. Jedyną formą metody ilościowej wykorzystaną w niniejszym tekście są badania in situ. Wybrane metody badawcze zostały szczegółowo opisane w przypisach, cytowanych pracach oraz podpisach towarzyszących ilustracjom w niniejszym tekście.” (tłumaczenie z j. ang. recenzenta, str. 13).

Tak więc można wyluskać, że w pracy zastosowano: metody porównawcze, metody przeglądu porównawczego i systemowego, metody ilościowe, badania in situ. Poza ich wymienieniem nie opisano metod, na czym polegają i jak zostały zastosowane lub jak je rozumie autor. Autor wskazuje, że: wybrane metody badawcze zostały szczegółowo opisane w przypisach, cytowanych pracach oraz podpisach towarzyszących ilustracjom w niniejszym tekście. Powinny być one opisane w tym rozdziale.

Badania in situ to badania na miejscu wykonane przez autora. Jest to cenna część pracy. Mogły by to być badania ilościowe ale przy większej ilości przypadków (40 obiektów z całego okresu 48 lat to za mało). Badania na obiektach (in situ), jest to ocena ekspercka autora, który osobiście ocenia obiekt. Może to być ocena jakościowa lub inna, ale należy dokładnie określić kryteria oceny. Należało by w rozdziale wskazać także na wykonane badania literaturowe czy archiwalne (obejmujące np. rysunki, fotografie).

Poza wymienieniem metod badawczych autor ich nie opisuje.

PYATANIA.

Czy autor jest praktykującym architektem? Czy ma projekty i realizacje? Jeżeli tak to proszę o wymienienie? Praktyczna strona zawodu architekta ma duży wpływ na postrzeganie architektury z pozycji badacza.

STAN BADAN.

Jest to analiza zakresu wiedzy opisywana w literaturze krajowej i zagranicznej, w tym w pracach doktorskich, habilitacyjnych czy książkach profesorskich. W całej pracy autor w sposób bardzo obfity odnosi się do dostępnej wiedzy z zakresu podjętego tematu oraz do konkretnych autorów, często przytaczając cytaty.

TEZA, CEL I WNIOSKI PRACY DOKTORSKIEJ.

W tym rozdziale powinna być podana w sposób jasny teza. Autor tworzy długie wprowadzenie, które raczej powinno znaleźć się we wstępie. Przytacza m.in. Oskara Hansena czy Ernesto Nathana Rogersa. Na końcu podaje tezę:

Ewolucja architektury w Polsce była wynikiem reakcji ludzkiej natury na dążenia reżimu autorytarnego. Droga od socrealizmu i modernizmu do postmodernizmu odzwierciedlała polskie pragnienie tworzenia przestrzeni architektonicznych reprezentujących podświadomą potrzebę dążenia do ideałów Otwartego Społeczeństwa, a nie dyktatury proletariatu. (tłumaczenie z j. ang. recenzenta, str. 13).

Zdaniem recenzenta można by tezę znacznie uprościć oraz pozbawić mało precyzyjnych sformułowań typu: *reakcja ludzkiej natury, polskie pragnienia, podświadoma potrzeba czy dyktatura proletariatu*.

Pod koniec rozdziału opisano strukturę pracy i jej rozdziały, a nie cele.

Także wnioski końcowe (str. 223) są mało klarowne. Sporo opisów, odniesień, poglądów ale mało konkretów w odniesieniu do tezy, a także wkładu pracy do teorii i praktyki oraz rozwoju dyscypliny naukowej.

Główne cele i na końcu wnioski powinny być jasno sformułowane.

Naukowca powinno charakteryzować uporządkowanie i klarowność badań, wnioskowania oraz wypowiedzi. Praca naukowa powinna charakteryzować się jednoznacznością i prostotą wyjaśnień.

PODSUMOWANIE OGÓLNE.

Reasumując powyższe, zebrany materiał badawczy jest cenny, a wkład autora w jego zebranie i rozeznanie duży. Dysertacja stanowi bogaty zbiór przykładów polskiego dziedzictwa w zakresie architektury. Recenzent uważa, że praca uzupełnia niedostatki polskiej literatury naukowej w Dyscyplinie Architektura i Urbanistyka, a podjęte zagadnienie jest istotne i wartościowe aby dokonać jego badań i podsumowań. Praca jest właściwie ilustrowana. Zwraca uwagę staranność doboru obiektów badań. Praca ma wartość dokumentacyjną w zakresie opisywanych przykładów obiektów architektonicznych. Od samego widoczne są duża pasja w tworzeniu pracy, duża wrażliwość autora oraz emocjonalny stosunek do architektury. Dlatego szkoda, że doktorant nie uzyskał większego uporządkowania, uproszczenia i logiki w rozumieniu naukowym. Praca zawiera interesujący zasób wiedzy i problemów, co może być ważne dla dalszego rozwoju naukowego autora. Widoczne jest czytanie autora, fascynacje teorią architektury oraz wieloma poglądami znanych filozofów, teoretyków czy myślicieli. Natomiast pracę naukową powinna charakteryzować czytelność, uporządkowanie, logika myślenia, proste i jasne formułowania. To nie dyskusja filozoficzna ale praca naukowa w dyscyplinie A i U.

Praca powinna być klarowna, należy unikać nadmiaru opisów i odwołań dla prostych wyjaśnień. Z tych powodów nie jest łatwa w odbiorze. Praca jest pisana trudnym językiem, z tendencją do nadmiaru opisów, brak bardziej konkretnego, syntetycznego i uporządkowanego podejścia co powinno charakteryzować pracę naukową. Dodatkowo język angielski pracy jest pewnym utrudnieniem dla czytelności pracy pisanej w takim charakterze.

PODSUMOWANIE OPINII RECENZENTA - WNIOSEK KOŃCOWY.

Reasumując opinia, pomimo wniesionych uwag jest pozytywna.

Na podstawie Ustawy z dn. 14.03.2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2017 r., poz. 1789) oraz Rozporządzeń Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, w tym z dnia 1.09.2011 r. (Dz.U. Nr 196, poz.1165) w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora, Recenzent stwierdza co następuje:

Ze względu na duży szacunek dla wkładu pracy Recenzent dopuszcza do dalszej procedury, a wątpliwości, ma nadzieję rozwieje publiczna obrona pracy.

Biorąc pod uwagę wszystkie powyższe uwarunkowania wyrażam pozytywną opinię na temat dalszej procedury przewodu doktorskiego Pana mgr inż. arch. Miłosza Gortyńskiego pt. „*Karl Popper's Theory of the Open Society in the Evolution of Polish Architecture in the Years 1956–2004.*” Praca spełnia warunki Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 11.09.2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora. Pracę oceniam pozytywnie.

Gliwice, recenzję zakończono dnia 08 maja roku 2026.

Dr hab. inż. arch. Klaudiusz Fross Prof. PŚ